

APORTACIONS A LA HISTÒRIA D'ORTA (II)

LA COMANDA D'ORTA

1. Introducció:

L'orde militar del Temple va ésser fundada a Jerusalem el 1118 per uns cavallers francesos. Tenia com a finalitat socórrer els pelegrins que anaven a visitar els Llocs Sants i que sovint eren objecte de robatoris per part dels lladres sarrains.

Obtingué el reconeixement d'un hàbit propi, amb mantell blanc i creu vermella.

L'orde s'afermà ràpidament a Palestina, on posseï una xarxa de fortaleses i s'especialitzà en els afers de canvi i banca per als pelegrins que anaven a Terra Santa. Al mateix temps, va iniciar un pla de propaganda als països europeus, que, al comtat de Barcelona, va cristallitzar amb la professió en l'orde, cinc dies abans de la seva mort (14 de juliol de 1131), del comte Ramon Berenguer III, el qual, alhora, va concedir als frares el castell de Granyena (Segarra), que va ésser la seva primera possessió a Catalunya.

L'orde s'expandí ràpidament per tota França, on passà a residir el seu gran mestre després de la pèrdua de Palestina. En aquest moment era ja una potència territorial i financera. En centrar-se a l'Occident cristià trobà en els regnes hispànics un lloc adient per desplegar la seva tasca contra l'Islam, mentre que a França i a Itàlia s'especialitzà en la defensa dels petits senyors i propietaris qui, mitjançant el pagament d'un cens, es col·locaven sota la seva protecció; també actuaven de financers de prínceps, sobretot del rei de França, a través del Temple de París, la comanda més forta de l'Occident.

Aquesta importància econòmica fou la causa de la seva desfeta. Després de la pèrdua de les últimes possessions cristianes a Orient (1291) a mans dels sarrains i per tant de la funció de l'orde allí, van sofrir una aguda crisi, perquè, al si de la cristiandat, es va considerar que la seva missió havia acabat. Era tant el descrèdit religiós a què havien arribat, a causa de l'acumulació de riqueses i de la pràctica de cerimònies secretes, que es van fer sospitosos davant els ulls dels fidels i van haver de sofrir un dels processos més famosos de la història (durà del 1307 al 1314), el qual va implicar la ulterior supressió de l'orde al Concili de Viena del Delinat (1312).

2. Els templers als Països Catalans.

Al nostre país l'orde entrà, com dèiem, amb la professió del comte Ramon Berenguer III, i els anys següents rebé algunes altres petites donacions, que eren de moment administrades des de Provença. La donació més important i que els obrí de bat a bat les portes del país vingué a conseqüència del testament d'Alfons I d'Aragó, qui en el seu testament (1131) cedi als ordes del Temple, de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i als canonges del Sant Sepulcre els seus regnes. La noblesa aragonesa s'oposà, però, al compliment d'aquestes disposicions testamentàries, la qual cosa provocà un enfrontament del regne d'Aragó amb la Santa Seu, que reivindicava els drets dels esmentats ordes. Aquesta situació tan delicada coincidí amb l'acord de casament entre Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, i Peronella, hereva al regne d'Aragó, així s'unien els regnes de Catalunya i Aragó i es trobava una solució al problema aragonès amb les ordes militars esmentades: el comte barceloní arribà a un acord amb els hospitalers i els cavallers del Sant Sepulcre (1141), esmentats a canvi d'importantes concessions. Amb els templers d'aquell temps s'obtingué fins l'any 1143; el Temple obtenia en recompensa de la renúncia a la seva part del regne d'Aragó molts importants privilegis, entre els quals hom pot assenyalar, a més de les donacions de castella i propietats, el delme de tots els censos, rendes i usatges que rebia personalment el comte, una cinquena part de les terres que hom conquerís als sarrains, i, al mateix temps, l'exempció de qualsevol lleuda, usatge i peatge (1) als seus dominis.

Les possessions d'aquest orde a Catalunya van ésser organitzades, ja a la segona meitat del segle XII, en «comandes», les quals estaven sota la direcció d'un frare «comanador» o «preceptor». Les comandes o cases, representaven, doncs, la primera unitat administrativa, i hi residia la comunitat que integrava el convent. Els frares podien ésser cavallers, servents i sacerdots, i a la comunitat, s'hi acceptaven també donats i donades.

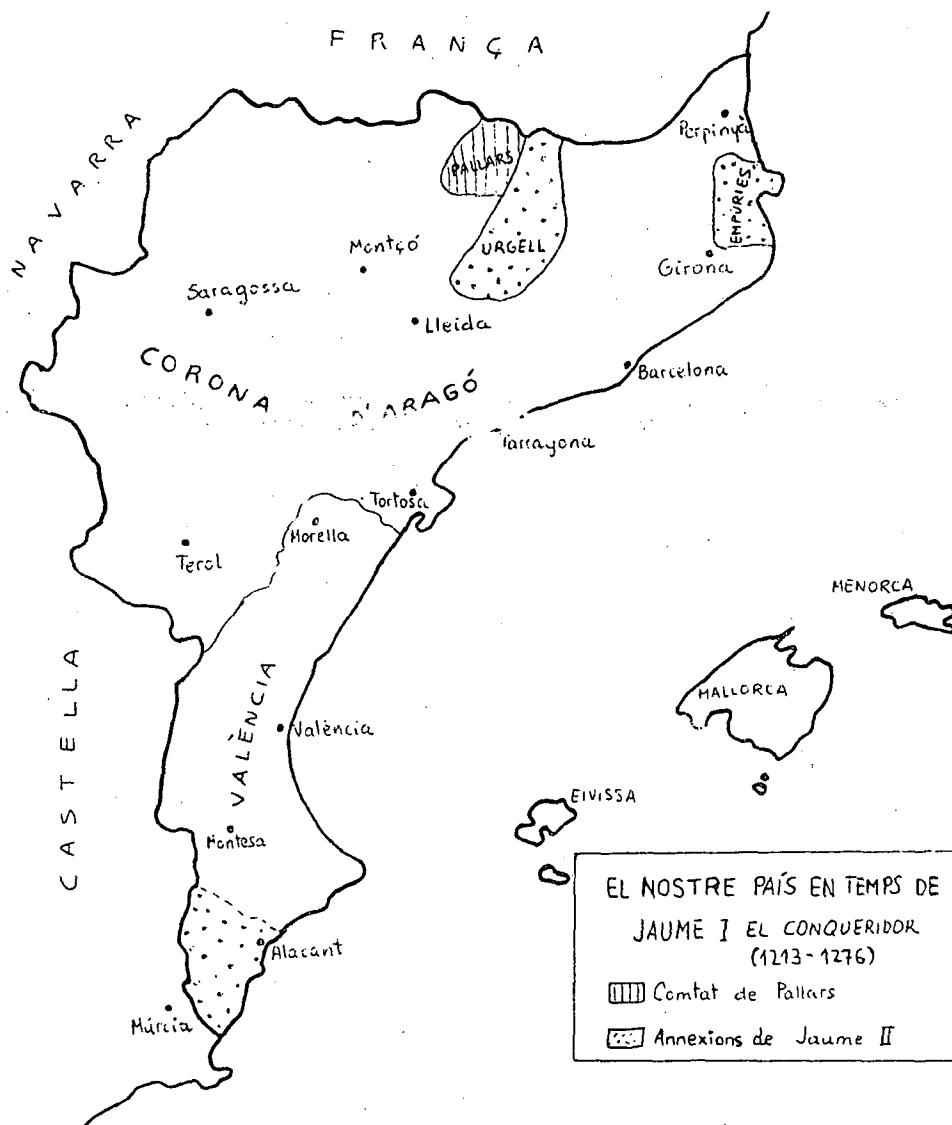
Els comanadors, pertanyents generalment a la classe dels cavallers, eren designats, normalment i per a un cert temps, pel mestre provincial i el seu consell. El comanador era el cap

de la comunitat de la comanda, tant en l'orde administratiu com en el religiós i militar. També corresponia al comanador l'administració dels drets i les propietats; les rendes d'una part d'aquestes propietats havien d'ésser transferides a Orient. Els béns de la comanda eren castells, terres i molins, a part dels drets senyorials i jurisdiccional sobre diverses poblacions. Els inventaris coneguts dels templers, palesen la importància que van donar a la ramaderia.

A nivell de Catalunya, els templers depenien del mestre provincial, que era el màxim dirigent del Principat, d'Aragó, de Mallorca i de València. Els templers van participar activament en la vida política i militar catalana, i sovint alguns dels seus membres van esdevenir persones de confiança de la monarquia. Cal assenyalar que el mestre Guillem de Montrodon i els frares de Montsó van ésser els tutors de Jaume I

durant la seva minoritat. Participant, després, amb aquest monarca en les conquestes de Mallorca i de València; aquesta participació els va ésser recompensada amb importants donacions a l'hora del repartiment dels territoris conquerits. A part d'actuar com a consellers dels monarques, van intervenir en les corts catalanes, com a membres que eren del braç eclesiàstic.

Quan l'orde és suprimeix (1312), el seus béns, el papa els atribueix, aquell mateix any, a l'orde de l'Hospital. Jaume II, aleshores rei català, va intentar retenir per a la Corona els béns dels templers, fet que implicaria un sanejament del tresor públic; aquesta solució, però, no fou acceptada pel papa i els béns dels templers a Catalunya, Aragó i Mallorca van ésser atribuïts a l'orde de l'Hospital a la darrera del 1317.

3. Quadre genealògic.

Mentre el castell d'Orta fou dels templers (1177-1317), quasi un segle i mig, els reis catalans foren els següents:

- Alfons I, el Cast (1162-1196)
- Pere I, el Catòlic (1196-1213)
- Jaume I, el Conqueridor (1213-1276)
- Pere II, el Gran (1276-1285)
- Alfons II, el Franc (1285-1291)
- Jaume II, el Just (1291-1327)

4. La comanda d'Orta.

El successor de Ramon Berenguer IV unificador de Catalunya i Aragó, fou Alfons el Cast, primer monarca del conjunt de territoris coneguts amb el nom de corona catalano-aragonesa.

L'any 1177, trobant-se el rei Alfons a la ciutat de Lleida atorgà, en 30 de juny, la cessió a perpetuïtat d'Orta amb tot el seu terme (Arnes, Prat del Comte, Bot, Caseres i Benet) i pertencències a l'Orde del Temple rebent-ho en nom d'ella el seu Gran Mestre Arnau de Torroja. Cinc anys més tard (1182) Ramon de Montcada, senyor de Tortosa posseïdor probablement d'alguns drets preferents en aquell castell, se'n féu càrrec.

La Casa del Temple d'Orta ja tenia comandador el 1197 i ho era el frare Bertran Aymerich; el 1202, el comandador és Pere de Déu; el 1207, Ramon de Cervera; el 1227, Guillem de Mont; el 1233, Bocardi o Brocart; el 1252, Ramon de Serra; el 1261, Bernat d'Altarriba; el 1272, Ramon de Villalba; el 1293, Guillem de Mirabei i el 1304, Eximen de Lenda.

L'organització de la comanda haurà de seguir el model de la resta de Catalunya, abans esmentat. És de destacar en el període històric en què Orta depengué dels templers, la redacció d'uns usatges i costums (1296), les «consuetuds», privatis d'ella i del seu terme, força interessants, de les quals en parlarem en un altre n.º del nostre Butlletí.

Iniciat el procés contra l'Orde dels Templers, a principis del segle XIV, i decretada la seva extinció (1312), en temps de Jaume II, els seus dominis i béns passen a mans d'una altra orde militar, els Hospitalers. El castell d'Amposta era el principal d'aquesta orde a Catalunya i Aragó, i l'any 1319, davant la gran quantitat de terres que passaren a la seva jurisdicció, va dividir-les, creant el Gran Priorat de Catalunya, que comprenia tot Catalunya, Rosselló i Mallorca i acabava amb el límit natural que dibuixa el riu Ebre, així les comandes d'Ascó i d'Orta quedaven a l'altra part, separades de la resta de Catalunya i unides a Aragó, depenent del castellà d'Amposta, d'aquí el seu antic nom de Castella, aquest fet tingué com a conseqüència que

la legislació d'aquestes poblacions rebés la influència dels costums i dels furs o dret aragonès.

M.ª Teresa LLOMBART

(1) Impuestos de l'època.

BIBLIOGRAFIA:

1. «Estudis Universitaris Catalans» Vol. XV N.º 2 (juliol-desembre). Barcelona, 1930.
2. FERRET, A.: «Compendi d'història de Catalunya». Ed. Claret. Barcelona, 1977.
3. «Gran Enciclopèdia Catalana». Barcelona, 1975.
4. SALRACH, J.M. (dir): «Història de Catalunya». Salvat Ed. Barcelona, 1978. Vol. 2, 3.
5. «Atlas de Catalunya». Ed. Diàfora. Barcelona, 1974.

«SANT FRANCISCO»

Així anomenat, per nosaltres.

Diada de la Fatarella, celebrada cada any el primer dissabte després de la Pasqua.

Tot, del que envers ella n'estem assabentats resta escrit a petits quaderns de contalles populars dels nostres avanspassats.

Diada avui de diversió i recull, d'amics, familiars i coneguts.

L'ermita data del S. XVII, aproximadament de l'any 1760, és una obra feta construir per dos germanes, soltera l'una i vídua l'altra, d'una casa pairal de l'època, anomenada «Cal Sunyer».

S'hi anava a fer «rogatives», bé per demanar aigua, con per demanar salut davant alguna pendèmia.

Quan hi havia necessitat de fer «Rogatives» per una causa molt greu, s'anava un dia a «S. Francisco» i al dia següent a S. Bartomeu.

En aquestes processons hi prenie part la meitat del poble un dia i l'altra al dia següent. Tothom anava vestit de la mateixa manera, es duia un «gambeto» (capa amb mànigues, i un cordell a la cintura que cenyia el gambeto al cos), cap descobert i a la mà una canya guarnida, anomenada bordó que servia de suport als viants.

Tota la jornada es passava sense menjar.

El dia abans l'Ajuntament feia un pregó on es prohibia rigorosament no sols tenir a la vila les portes i finestres obertes i formar grups als carrers, sinó, fins i tot, aturar-se a observar aquests actes en els camins de pas.